

УДК 323.2

Лисенко Ю. В.*к. пол. н., доцент кафедри політичних технологій
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ І ТЕНДЕНЦІЇ

Соціально-політичні процеси сучасного суспільства в контексті глобалізаційних впливів формуються у складних суспільно-політичних умовах. Демократичний характер взаємодії влади і громадянського суспільства обумовлює неминучість суспільних перетворень, а питання розбудови громадянського суспільства і вдосконалення механізмів реалізації політичної влади залишаються актуальними для розвитку української державності.

Теорії політичної трансформації за своєю сутністю і змістом поняття означають зміни, як прогресивні, так і регресивні. Поняття «трансформація» отримало розвиток в гуманітарних дисциплінах в середині ХХ століття і окреслювало структурні зміни у громадсько-політичній діяльності і суспільному житті загалом. Сучасне наукове трактування поняття політичної трансформації в енциклопедичних виданнях формується навколо його розуміння історичного процесу змін, що постає як єдність кількох складових: трансформація політичної системи суспільства; трансформація «політичної людини» (особа, колектив, еліта, організація тощо); трансформація політичної культури суспільства і (ідеї, норми, рівень політичних відносин тощо) [1, 667]. Політична трансформація відбувається складно, супроводжується радикальними чи поміркованими змінами характеру взаємовідносин між державою і громадянським суспільством, конфліктом цінностей. Демократичний шлях суспільного розвитку передбачає суттєві інституційні, функціональні, структурні, політико-правові перетворення. Саме тому дослідження місця і ролі людини, взаємодії влади і громадянського суспільства в умовах трансформації розкривають нові аспекти для наукового обґрунтування особливостей функціонування суспільно-політичних процесів під впливом глобалізації. За таких умов можемо окреслити загальні тенденції і вказати на деякі виклики щодо взаємодії влади і громадянського суспільства.

Враховуючи особливості сучасного етапу політичного життя українського суспільства, можна стверджувати, що політична модернізація актуалізує проблеми ефективності влади і забезпечення прав і свобод особистості, а викликом для майбутнього постає питання раціоналізації відносин між представниками політичної влади і громадянського суспільства.

Зріле громадянське суспільство, його ефективну діяльність вважають однією з ознак демократії. Важливо враховувати, що громадянське суспільство не має однакової цінності для сучасних теорій демократій. Залежно від моделі демократії змінюється підхід у визначенні ролі і місця громадянського суспільства, його структури і функцій. Теорії плюралістичної, корпоративної, соціалістичної, деліберативної демократії визнають громадянське суспільство невід'ємним актором політичного процесу. У теоріях ліберальної, елітарної демократії, демократії участі громадянське суспільство є цінним у частині розвитку окремих складових демократичного процесу (захист прав людини, здійснення громадського контролю політичних інститутів, формування політичної культури тощо) [2, 13-14].

У політичному житті українського суспільства існує суперечність між задекларованими нормами й реальними можливостями і бажаннями громадян у реалізації функцій громадянського суспільства та дотримання базових демократичних засад його функціонування. Особливо гостро цей аспект політичної взаємодії між владою і громадянським суспільством проявляється у періоди кризового стану суспільства, часи суспільно-політичної нестабільності за умов загрози державності і територіальної цілісності нашої країни. Одним з найбільш часто згадуваних напрямів трансформації суспільства є становлення демократії [3, 177]. Історичний досвід доводить, що основним засобом розвитку та функціонування політичного життя розвинутих країн є демократія. Сучасному суспільству необхідно переосмислити традиційні погляди на демократію як обов'язковий атрибут лише політико-владної сфери. Важливо враховувати, що свідомо активність, як форма соціально-політичної діяльності людини, може стати інструментом на шляху демократичних зрушень. Модель побудови політичних відносин між владою і громадянським суспільством має базуватися не на принципах політичного суперництва, а на пошуку консенсусу у вирішенні суспільно-політичних суперечностей, особливо в умовах політичної невизначеності і нестабільності. Це і є викликом на шляху трансформаційних процесів, які на ранніх етапах утвердження державної незалежності України втілювалися у явищах «перехідного періоду до демократії» і відзначалися високим ступенем невизначеності. В той період «владі доводилося просуватися вперед лише методом проб і помилок, пристосовуючи законодавство не стільки до тривалої перспективи, скільки до пекучих проблем сьогодення» [3, 182], а про зрілість громадянського суспільства взагалі не йшлося. Проте, трансформація – це комплексний соціальний процес, у якому повинні розвиватися і громадянське суспільство і владні інститути. Як стверджує вітчизняний дослідник І. Воронов, політична реальність сучасних суспільств емпірично постає як безперервна комунікація, діалог громадян між собою, їх взаємодія із структурами влади з приводу найважливіших проблем спільного життя [3, 183]. Позиціонування людиною себе, в першу чергу, як ініціативного і відповідального суб'єкта політики, а не пасивного об'єкта впливу, теоретично є одним із способів формування і реалізації нової якості соціального життя, важливим інструментом консолідації українського суспільства. Аналізуючи особливості демократичних перетворень вітчизняного зразка, дослідниця А. Шаповалова визначає громадянське суспільство як сукупність відповідних структур і організацій, які об'єднують окремих громадян задля прояву ними активної громадської позиції, ініціативи і самореалізації через реалізацію відповідних груп інтересів. Вони діють, як зауважує дослідниця, в автономному незалежному від держави режимі, користуючись правовими нормами, визначеними державою. Діяльність структур громадянського суспільства має неполітичний характер, але має достатньо повноважень впливати на суспільні

процеси [4, 59]. Майже незмінною залишилася ситуація, що характеризує політичне сьогодення у питаннях взаємодії громадянського суспільства і владних інститутів у часи складних випробувань державності анексією територій (з 2014 р) і війною, яку РФ - країна-агресорка вважає СВО (з 2022). Таким чином, у питаннях функціонування громадянського суспільства в Україні важливо проаналізувати динаміку розвитку його інститутів, удосконаленню їх участі у вирішенні актуальних суспільних проблем, враховувати переваги демократичного впливу на побудову паритетних відносин між державою і громадянським суспільством.

Переосмислюючи суспільно-політичні події в Україні в період з 2013-2023р.р., можна зауважити на деякому зміщенні акцентів та формуванні нових тенденцій функціонування громадянського суспільства нашої країни в контексті політичних трансформацій. Необхідно відмітити позитивну зміну динаміки суспільно-активних та небайдужих громадян, що є достатнім для збереження і подальшої розбудови демократичного громадянського суспільства. Виходячи з цього, громадянське суспільство в Україні позиціонує себе впливовим політичним актором з яким мусили б рахуватися владні структури. Зміна місця і фактичної ролі громадянського суспільства у структурі політичної системи України сприяє зміцненню демократичних засад її політичного життя. Визначальною рисою українського громадянського суспільства зростає 2023 року є набуття нових рис і виконання ряду функцій, які демонструють його сильні сторони і закріплюють важливу роль у структурі політичної системи суспільства. До таких можемо віднести:

- структурованість і самоврядність, як внутрішню здатність до вирішення проблем соціального, політичного, економічного культурного і навіть безпекового характеру поза межею втручання владних інституцій;
- потужні комунікативні можливості, завдяки яким створюється альтернативні канали пошуку, обміну та поширення інформації, зокрема через соціальні мережі та альтернативні ЗМІ інтернет-ресурси;
- відносну відокремленість від держави, яка залишається партнером, проте втрачає риси провідної політичної сили;
- множинність інститутів громадянського суспільства, що набуває тенденцій збільшення, розширення і розвитку та реалізації принципу плюралізм у задоволенні індивідуальних і групових інтересів різних соціальних верств, їх часткова кореляція із загальносуспільними інтересами;
- плюралістичне оформлення неполітичних відносин у суспільстві. Важливим є розвиток окремих напрямів у діяльності громадянського суспільства, зокрема значну активізацію його мілітарних і гуманітарних форм: громадські ініціативи, волонтерство, протестний рух, формування сил територіальної оборони, представництво у переговорних процесах (звільнення заручників, обмін військовополоненими) тощо.

Держава і владні інститути у співпраці з громадянським суспільством суспільства спрямовують організацію загальнонаціонального життя. Політична воля і зусилля влади мають бути спрямовані на створення умов для активного формування інститутів громадянського суспільства, сприяння залученню найширшого кола громадян до розв'язання як особистісних, так і суспільних проблем. Трансформаційні процеси актуалізують питання пошуку балансу взаємодії влади і громадянського суспільства, особливо у часи складних випробувань української державності війною, порушенням суверенітету і територіальної цілісності.

Запорукою стабільності політичної взаємодії і пошуку консенсусу між владою і громадянським суспільством є діалог і оптимальна комбінація поєднання функцій держави і громадянського суспільства, що й забезпечить цілісний вектор подальшого демократичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. К, 2004. 736 с.
2. Андрійчук Т. Концепт громадянського суспільства в сучасних теоріях демократії. *Політичний менеджмент*. 2012. №1-2. С.13-14.
3. Воронов І. Феномен влади: горизонти людського і політичного виміру. Монографія. К.: Генеза, 2005. 288 с.
4. Шаповалова А. Глобальне громадянське суспільство як чинник формування української самоврядності *Освіта регіону*. 2009. № 1. С.57 – 60.